PREPORUKE

za merenje uticaja omladinskog rada na ličnom nivou mladih

Co-funded by the European Union

Autori:
- dr Lilia Elenkova, vanr. prof. dr Albena Taneva (Univerzitet Sv. Kliment Ohridski)
- dr Dragan Stanojević, dr Vladimir Mentus (Institut društvenih nauka)

Projekat: Merenje uticaja omladinskog rada - (ne)moguća misija!

Podrška: Fondacija TEMPUS, program Evropske komisije Erasmus+

Partneri: Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada – NAPOR (Srbija), Unija za omladinski rad (Severna Makedonija), NINFEA (Italija), APPJUVENTUDE (Portugal), Institut društvenih nauka (Srbija) i Univerzitet Sv. Kliment Ohridski (Bugarska).

Koordinator aktivnosti: Jelena Stojanović

Izdavač: Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada – NAPOR
Sutjeska 2/II/12, 21000 Novi Sad, SRBIJA

Prelom i naslovna strana: Anja Pejinović

Godina: 2024

Izjava o odricanju od odgovornosti: Ovaj projekat se finansira uz podršku Evropske komisije. Ova publikacija odražava isključivo stavove autora i Komisija ne može biti odgovorna za bilo kakvu upotrebu informacija koje ova publikacija sadrži.

Co-funded by
the European Union

SADRŽAJ

04
UVOD

09
METODOLOGIJA

11
REZULTATI
a. Lokalni/nacionalni nivo
b. Evropski nivo

20
DISKUSIJA
a. Zaključci
b. Preporuke

34
BIBLIOGRAFIJA

PREPORUKE ZA MERENJE UTICAJA OMLADINSKOG RADA NA LIČNOM NIVOU MLADIH

Tim sa Univerziteta u Sofiji:
dr **Lilia Elenkova,**
vanr. prof. dr Albena Taneva

Tim sa Instituta društvenih nauka:
dr Dragan Stanojević,
dr Vladimir Mentus

UVOD

Svrha ovog članka je da podrži sprovođenje projekta MERENJE UTICAJA OMLADINSKOG RADA - (NE)MOGUĆA MISIJA!, koji za cilj ima stvaranje mehanizma koji se može primeniti za merenje uticaja omladinskog rada. Taj mehanizam će se koristiti u svrhe zagovaranja na nivou EU i nacionalnom nivou. Projekat ima za cilj povećanje kvaliteta omladinskog rada i prepoznatljivosti njegovog dopinosa na nacionalnom i evropskom nivou podizanjem svesti o njegovoj centralnosti kao svojevrsne alatke za učenje i obrazovanje mladih svih generacija, kao i prikazivanjem konkretnih i razumljivih rezultata uticaja koji će podstaći dalje ulaganje u inovativne pristupe.

Ciljevi projekta usmereni su na **mapiranje postojećeg sistema za merenje uticaja i proizvodnju mehanizama i alatki koje omogućavaju prepoznavanje uticaja omladinskog rada na mlade, kao i društvenog uticaja.**

Ti specifični ciljevi jasno doprinose povećanju kvaliteta omladinskog rada tako što čine vidljivim i merljivim uticaj na srednjoročne i dugoročne etape različitih projekata i pružaju konkretno sredstvo za bolje i objektivnije definisanje kvaliteta u omladinskom radu i toga kako su kvalitet i uticaj povezani. Projekat će obezbetiti mehanizme i povezane instrumente za merenje uticaja na mlade. Merenje društvenog uticaja će pružiti doprinos vrednovanju uloge omladinskog rada u razvoju dobrobiti, uključenosti u društvu i kvalitetnih obrazovnih puteva za mlade u lokalnim zajednicama. U tom smislu, rezultati uticaja će biti važni za zagovaranje, za bolje priznavanje omladinskog rada (profesionalno, društveno i ekonomsko) i jačanje veza sa lokalnim samoupravama i institucijama.

Postizanje opšteg cilja i specifičnih ciljeva zajedno doprineće jačanju veze između istraživanja i rada institucija stvaranjem mehanizama i instrumenata koji će dovesti do boljeg razumevanja dodate vrednosti omladinskog rada.

Projekat takođe doprinosi mapiranju i sastavljanju **preporuka za merenje uticaja omladinskog rada na ličnom nivou mladih (IO1)**. Tu aktivnost će pratiti razvoj Brošure „Mapiranje vodećih praksi na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou u pogledu uticaja omladinskog rada na mlade“ koja će sadržati do 20 metoda i alatki iz Srbije, Portugala, Italije, Severne Makedonije i EU.

Pregled alatki/instrumenata/mehanizama za merenje uticaja u oblasti omladinskog rada

Saradnja u omladinskom sektoru na nivou EU treba da što bolje iskoristi potencijal mladih. Saradnja bi trebalo da podrži učešće mladih u demokratskom životu, društvenoj i građanskoj angažovanosti, ali takođe mora da osigura da **svi mladi imaju potrebne resurse i kompetencije da učestvuju na svim mogućim nivoima**. Omladinski rad ima ključnu ulogu u sprovođenju ciljeva omladinske politike. Kiilakoski (2020) rezimira da Deklaracija druge Evropske konvencije o omladinskom radu opisuje osnovne principe omladinskog rada kao „obrazovne, osnažujuće, participativne, izražajne i inkluzivne“. U prvoj Konvenciji o omladinskom radu navodi se da, uprkos složenosti omladinskog rada, ono što ujedinjuje omladinski rad u Evropi jeste to što „se vodi i upravlja principima participacije i osnaživanja, vrednostima ljudskih prava i demokratije i principima antidiskriminacije i tolerancije“ (Deklaracija prve Evropske konvencije o omladinskom radu). Kiilakoski naglašava da se u Preporuci Saveta Evrope o omladinskom radu (2017) navodi da „osmišljavanje i sprovođenje omladinskog rada **podržavaju principi dobrovoljnog i aktivnog učešća, jednakosti pristupa, otvorenosti i fleksibilnosti**“.

Rezolucija Saveta o omladinskom radu (2010) ukazuje na 8 oblasti (obrazovanje i obuka, zapošljavanje i preduzetništvo, zdravlje i dobrobit, učešće, dobrovoljne aktivnosti, uključenost u društvu, omladina i svet, kreativnost i kultura) u kojima bi trebalo preduzeti međusektorske inicijative omladinske politike i kod kojih omladinski rad može pružiti doprinos. Druge važne oblasti delovanja u tom pogledu jesu ljudska prava i demokratija, kulturna raznolikost i mobilnost.

Omladinski rad je komplementaran formalnom obrazovanju, poziva mlade da preuzmu odgovornost i postanu odgovorni za svoje postupke; pruža priliku mladima da razviju širok spektar različitih ličnih i profesionalnih veština; promoviše društveno učešće i odgovornost, dobrovoljno učešće i aktivno građanstvo; jača zajednice. U opštem pogledu, omladinski rad ima socio-ekonomski potencijal. Aktivnostima i procesima omladinskog rada upravlja se samostalno, u parnerstvu ili pod obrazovnim ili pedagoškim nadzorom od strane profesionalnih ili dobrovoljnih omladinskih radnika i omladinskih lidera. To dovodi do odgovornosti za prikupljanje jasnih i konkretnih dokaza o dodatoj vrednosti omladinskog rada na pojedinca i javni život.

Rezultati grupe stručnjaka uspostavljene u okviru Plana rada EU za mlade za 2014–2015. opisuju konkretnu vrednost omladinskog rada u rešavanju izazova sa kojima se mladi suočavaju, naglašava se ključna uloga omladinskog rada kao veze i posrednika između mladih i različitih oblasti, sektora i usluga, kao što su lokalne zajednice, škole, socijalne usluge, mediji i policija. Izveštaj se fokusira na važnost uključivanja omladinskih radnika u formulisanje omladinske politike - **omladinski rad je „kao radar**, nalazi se na čelu kolone i može rano detektovati indikatore promena, tendencija i trendova među mladima i pomoći u pokretanju brže reakcije“.

Nova EU strategija za mlade (2019–2027) ukazala je na 3 glavne osnovne oblasti omladinskog sektora: angažovanje, povezivanje i osnaživanje. Te 3 oblasti pokrivaju opštu proceduru kako da se mladi uključe i postanu deo života u zajednici, kao i postanu kreativne arhitekte svog života i života zajednice, sarađuju sa drugima, iskuse solidarnost, razmenjuju najbolje prakse i nastave da rade na efikasnim sistemima prepoznavanja i vrednovanja stečenih kompetencija izvan formalnog sistema obrazovanja. Na kraju, tu je i procedura kako da mladi preuzmu odgovornost za svoj život. Omladinski rad se primenjuje kao katalizator osnaživanja. „Omladinski rad donosi jedinstvene pogodnosti mladima u njihovom prelasku u svet odraslih, pružajući im sigurno okruženje za sticanje samopouzdanja i učenje na neformalan način. Omladinski rad je poznat po tome što mladima pruža ključne lične, profesionalne i preduzetničke kompetencije i veštine kao što su timski rad, liderstvo, interkulturne kompetencije, rukovođenje projektima, rešavanje problema i kritičko razmišljanje. U nekim slučajevima, omladinski rad je most ka obrazovanju, obuci ili poslu, te tako sprečava isključenje."

Preporuka Saveta Evrope (CM/Rec (2017)4) Komiteta ministara državama članicama o omladinskom radu navodi da održivost evropskog identiteta i temeljnih vrednosti Saveta Evrope (ljudska prava, vladavina prava i demokratija) zavisi od kreativnosti, kompetencija, društvene angažovanosti i doprinosa mladih kao i od njihove vere u budućnost. Preporuka dalje ističe da bi politike vlade trebalo da podrže mlade u ostvarivanju njihovog punog potencijala kao autonomnih članova društva, omogućavajući im da razviju životne planove i ostvaruju svoje pravo kao demokratski građani. **Omladinski rad značajno doprinosi aktivnom građanstvu pružajući prilike za sticanje znanja, veština i stavova za građansko angažovanje i društvenu akciju**. Preporuka naglašava **složenost i izazove prelaska iz detinjstva u odraslo doba i autonomiju**, kao i smanjenje prilika za mlade kao rezultat sve veće nezaposlenosti, siromaštva, diskriminacije i socijalne isključenosti. Preporuka takođe ističe pozitivan doprinos omladinskih radnika u svim državama članicama u osnaživanju i angažovanju mladih u razvoju inkluzivnih, demokratskih i miroljubivih društava. Preporuka pruža jasno objašnjenje kako treba sagledati omladinski rad u skladu, odnosno kao „širok pojam koji obuhvata različite aktivnosti društvene, kulturne, obrazovne, ekološke i/ili političke prirode, od strane mladih, sa mladima i za mlade, u grupama ili pojedinačno. Omladinski rad se realizuje od strane plaćenih i dobrovoljnih omladinskih radnika i zasniva se na neformalnim i informalnim procesima učenja, u čijem su fokusu mladi i dobrovoljno učešće. Omladinski rad je u suštini društvena praksa, koja radi sa mladima i društvima u kojima oni žive tako što olakšava aktivno učešće mladih i njihovu inkluziju u zajednicama i u donošenju odluka. Uprkos različitim tradicijama i definicijama, postoji zajedničko shvatanje da je **primarna funkcija omladinskog rada da motiviše i podržava mlade u pronalaženju i praćenju konstruktivnih životnih puteva, čime se doprinosi njihovom ličnom i društvenom razvoju i društvu u celini**“. Time što se mladi budu uključili u proces neformalnog i informalnog obrazovanja, oni će steći znanje, veštine, vrednosti i stavove koji će ojačati njihovo samopouzdanje, otpornost i sposobnost da se nose sa teškim situacijama u životu.

Pored toga, omladinski rad se definiše kao jedan od elemenata trougla omladinske politike. Savet Evrope je 2009. godine objavio prvi tom serijala o istoriji omladinskog rada, gde su politika i praksa omladinskog rada dekonstruktivno analizirane iz različitih perspektiva. U članku „Istorija omladinskog rada i njegova relevantnost za omladinsku politiku danas“,

zabeleženo je da je Helena Helve „istakla istoriju finskog **istraživanja mladih** koje podržava finski **omladinski rad** i **omladinsku politiku**, a ta tri elementa formiraju **'magični trougao'** (Verschelden, Coussée, Van de Walle i Williamson, 2009). **U istom** članku, **Verschelden i saradnici** (2009) dalje navode da je „omladinski rad ukorenjen u veoma različitim praksama, koje se kreću od prilično disciplinovanih organizacija koje štite mlade od moralnog opadanja i nude programe obuke za bolje građane, do emancipatorskih inicijativa koje podstiču učešće podržavajući lične napore i pokrete mladih. Nekoliko govornika je ukazalo na to da omladinski rad ne bi trebalo da poprimi oblik formalne organizacije, ali ne bi trebalo ni da bude neuređeni pokret".

Pomenuto ukazuje na to da se omladinski rad smatra značajnim područjem implementacije omladinske politike, a za merenje njegovog uticaja trebalo bi da budu stalno zadužene različiti akteri – kreatori politika, omladinske organizacije, istraživači mladih. Stoga, sprovođenje istraživanja o postojećim mehanizmima za merenje uticaja pomoći će boljem razumevanju sadržaja i kvaliteta ciklusa omladinske politike. Takav pristup pruža odgovore na pitanja: „Da li imamo mehanizme/alate/ instrumente za sistematski pregled uticaja omladinskog rada na mlade? Kako dokazujemo da intervencije omladinskih radnika vode ka pozitivnom razvoju mladih i podržavaju njihov prelazak u odraslo doba? Kako možemo osigurati da omladinski rad motiviše i podržava mlade da pronađu i prate konstruktivne životne puteve? Kako merimo lični i društveni razvoj mladih i društvo u celini?"

Evaluacija efikasnosti - znanje o posledicama intervencija u uslovima stvarnog života - ishoda politika i prakse koje uključuju mlade predstavlja važnu stavku (Mundy-McPherson i saradnici, 2012). Politike koje se tiču mladih treba da garantuju da profesionalci i preduzimane mere stvaraju pozitivno okruženje i ni na koji način ne pogoršavaju stanje mladih. Zato je sistematsko praćenje i evaluacija uticaja ključni deo implementacije politike, tako što „pokazuje odgovornost za raspodelu sredstava i za utvrđivanje efikasnosti različitih aspekata programa primenjenih u različitim okruženjima i sa različitim grupama mladih" (Mundy-McPherson i saradnici, 2012). Evaluacije koje su relevantne za čitav sektor važni su temelji za budući razvoj sektora, dok se evaluacije ishoda koje se odnose na adekvatnost usluga služe dokazima kako bi pokazale da je neka politika, usluga ili praksa postigla željene rezultate (Brownson i saradnici, 2002).

Istraživanje efikasnosti programa u postizanju ciljeva politike važno je iz nekoliko razloga. Njihova uloga je diseminacija lekcija stečenih na osnovu značajnih iskustava. Evaluacija rezultata programa naglašava šta funkcioniše, a šta ne; identifikuje pojedince i/ili grupe koje bi mogle/ne bi mogle imati koristi od određene usluge; kao i olakšava kontinuirano stvaranje efikasne politike na nacionalnom i regionalnom nivou (Law, 2009). Važno je napomenuti da se evaluacija efikasnosti omladinskog rada suočava sa problemom da unapred definisani specifični indikatori u pogledu željenih promena i poboljšanja nisu uvek dostupni. Golden i saradnici (2004) navode četiri faktora koja otežavaju takvu evaluaciju: raznovrsnost primaoca unutar i između programa; različite i često nepouzdane metode za merenje i definisanje uticajnih faktora; nedovoljni ljudski i finansijski resursi za sveobuhvatne i longitudinalne procene; kao i česta neadekvatnost detaljnih procena za održavanje odnosa između omladinskih radnika i mladih.

METODOLOGIJA

Dogovor između partnera i istraživača o razvoju metodologije za sprovođenje Prvog rezultata postignut je tokom projektnih sastanaka. To ne samo da pomaže u usklađivanju akcija, već i povećava posvećenost projektnih partnera.

Struktura prikazana u nastavku teksta za kancelarijsko istraživanje o **alatkama/instrumentima/mehanizmima za merenje uticaja** u oblasti omladinskog rada i aktivnosti u okviru omladinske politike predstavlja ispunjenje jednog od ključnih ciljeva projekta, a to je: „Prikupljanje lokalnih, nacionalnih i vodećih EU praksi u merenju uticaja omladinskog rada na mlade i razvoj novih mehanizama, što je povećalo kapacitet nacionalnih udruženja za omladinski rad i dovelo do zagovaračkih inicijativa koje su zasnovane na podacima“.

Svaki nacionalni tim organizuje nezavisno kancelarijsko istraživanje i **pronalazi do 10 primera** prema unapred postavljenim kriterijumima. Uz svaki primer koji se smatra odgovarajućim pružen je i opis. Pronalaze se podaci o nečemu što se već dogodilo ili je u naprednoj fazi sprovođenja. Predstojeće alatke/instrumenti nisu predmet pregleda. Prikupljeni primeri mogu biti projektni rezultati, izveštaji, naučne publikacije, novinarske

publikacije ili bilo šta drugo što predstavlja informacije o **alatu/instrumentu za merenje uticaja/ishoda učenja/promena** koje su se dogodile tokom nekog događaja, obuke, programa, aktivnosti ili neke inicijative koja je već sprovedena.

Projektni partneri se podstiču da prikupe sve što smatraju prikladnim u skladu sa okvirom. Nakon toga, istraživači analiziraju prikupljene podatke, izvode zaključke i formulišu preporuke. Takođe, istraživači bi trebalo da sprovedu nezavisno kancelarijsko istraživanje na evropskom nivou. Međutim, kako bi se podržao rad istraživača, od projektnih partnera se traži da **izdvoje najmanje 4 rezultata na lokalnom/nacionalnom nivou** za merenje alatki/instrumenata/mehanizama uticaja u svojim zemljama u oblasti omladinskog rada (kako se meri uticaj omladinskog rada) čije je sprovođenje završeno ili je u naprednoj fazi.

Istraživači su se usaglasili u pogledu specifičnih ključnih reči za pretragu kako bi olakšali i uskladili proces. Ključne reči za pretragu jesu sledeće:

1. **Omladinski rad i rezultat**
2. **Omladinski rad i evaluacija**
3. **Omladinski rad i uticaj**
4. **Omladinski rad i ishodi učenja**
5. **Ostalo (navesti šta) – prema ideji istraživačkog tima**

Postavljanje ključnih reči za kancelarijsko istraživanje u skladu sa jednim od glavnih ciljeva projekta jeste „otkrivanje uticaja omladinskog rada na mlade i društveni uticaj“. Posebno je važno razumeti „šta je kvalitet u omladinskom radu i kako su kvalitet i uticaj povezani“. Na osnovu toga, glavna i značajna obaveza istraživača, nakon što prime prikupljene dokumente i primere, jeste da razumeju koji dokazi postoje o pozitivnom uticaju omladinskog rada, koji segment rada omladinskih radnika, omladinskih organizacija i institucija predstavlja proces uspostavljanja tog uticaja i kako različite strane osiguravaju da aktivnostima postižu svoje ciljeve.

U namerama projekta navodi se da će „rezultati uticaja biti važni za zagovaranje boljeg prepoznavanja uticaja (profesionalnog, društvenog i ekonomskog) omladinskog rada i jačanja veza sa lokalnim samoupravama i institucijama“. Uzimajući u obzir da je omladinski rad značajan deo

sprovođenja omladinske politike na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou, vrlo je verovatno da relevantni akteri koriste javne resurse. To dalje zahteva jasne dokaze o tome koji se ciljevi i pozitivan uticaj postižu. Time će se takođe zaštititi finansijska opravdanost.

REZULTATI

Istraživanje postojećih praksi u različitim zemljama ističe 13 primera. Može se primetiti da prikupljeni primeri nisu uravnoteženi i da je u nekim od zemalja učesnica projekta zabeleženo odsustvo primera (Italija i Severna Makedonija). Važno je objasniti da nedostatak dokaza nije pokazatelj nedostatka efekta, već ukazuje na nekompletnost ciklusa politike.

To se takođe može koristiti kao osnova za specifičan rad na datom nedostatku, ako se, naravno, on prepozna kao nedostatak. Na taj način odgovorne strane mogu pratiti i meriti napredak ili nazadovanje tokom vremena i obavestiti aktere o uticaju svojih akcija. Prikupljeni primeri su podeljeni prema nivou upotrebe – lokalni/nacionalni i evropski. Kod onih na lokalnom/nacionalnom nivou, može se videti direktan fokus na programe omladinskog rada. Primeri na evropskom nivou se više odnose na različite ciljeve omladinskog rada pojedinačno (osnaživanje mladih, učešće u procesu donošenja odluka, sprovođenje ciljeva za mlade, portfolio omladinskog rada) nego na celokupan integrisani pristup.

Lokalni/nacionalni nivo

1. Studija uticaja CARE-ove regionalne inicijative za mlade (YMI)

Dugoročni program organizacije CARE na Balkanu, koji se sprovodi u saradnji sa partnerima, nevladinim organizacijama, institucijama i donatorima, pokriva širok spektar tema usmerenih na promenu ponašanja i stavova mladih i pružanje novih perspektiva i mogućnosti. CARE International ima više od 25 godina iskustva u sprovođenju programa u regionu Balkana. Tokom ratova i sukoba devedesetih, CARE je odgovorio na uništenje, traumatizaciju, raseljavanje i međuetničku mržnju svojim obimnim humanitarnim radom i radom na spasavanju života na Balkanu. Počev od 2000. godine, CARE se preusmerio na razvoj, a njegov cilj na Balkanu danas jeste da obezbedi da socijalna, ekonomska i politička

prava ranjivih i marginalizovanih grupa budu priznata i poštovana, čime se doprinosi održivom miru u regionu. CARE-ova programska strategija počiva na dve osnove: a) socio-ekonomska inkluzija ranjivih manjina i drugih marginalizovanih grupa, što doprinosi jačanju kapaciteta i poboljšanju mogućnosti za njih, omogućavajući im da se integrišu u društvo i ostvaruju svoja prava; b) rodna ravnopravnost ranjivih i marginalizovanih grupa, koja se postiže promocijom vrednosti i praksi rodne ravnopravnosti, različitosti i nenasilja, jačanjem kapaciteta lokalnih, nacionalnih i regionalnih aktera za ljudska prava i socijalnu pravdu, te stvaranjem prilika za inovacije, učešće, učenje, saradnju i zagovaranje. CARE neguje partnerstva sa lokalnim sektorom civilnog društva i vladama i posvećen je doprinosu pozitivnim promenama u društvima.

Cilj studije uticaja jeste da se utvrde promene koje su se desile u mestima sprovođenja programa u pogledu percepcije, stavova i ponašanja mladih u periodu od 2014. do 2020. godine u ključnim programskim oblastima: (1) stavovi o rodu; (2) prevencija nasilja; (3) seksualno i reproduktivno zdravlje; (4) zloupotreba alkohola i droga; i (5) prevencija seksualnog nasilja, kao direktna posledica rada CARE-a i njegovih partnera. Pomenuta studija takođe ima za cilj da identifikuje koje su metode i pristupi (školske radionice, kampanje u školi i/ili zajednici i klubovi Budi muško - BMK) bili najefikasniji u datom kontekstu i okolnostima. Naglašeno je da CARE namerava da odredi nivo i vrstu uticaja u tri dolenavedena domena uz pet gorenavedenih ključnih oblasti. Ta tri domena su:

- Promena nivoa znanja, veština i samopouzdanja mladih muškaraca i žena srednjoškolskog uzrasta, kao posledica direktnog učešća u školskim radionicama i/ili kampanjama zasnovanim na Programu Y, kao i u klubovima Budi muško;

- Promena stavova i ponašanja kod srednjoškolaca i srednjoškolki, kao rezultat njihovog učešća u školskim radionicama, kampanjama i klubovima Budi muško, kao i njihova sposobnost da adekvatno reaguju na nasilje koje se vrši nad njima ili drugima;

- Metode i pristupi koji se koriste daju najbolje rezultate u datom kontekstu i okolnostima.

2. **Omladinski rad - jedna priča sa 40 naslova**

Publikacija prikupljenih priča mladih i omladinskih radnika iz Srbije o njihovim iskustvima u programima omladinskog rada. Priče su predstavljene u formi pripovedanja. Mladi i omladinski radnici su intervjuisani od strane omladinskih radnika sa prethodnim iskustvom u novinarstvu i vođenju intervjua. Rezultati su sledeći:

a) Intervjuisano je 18 mladih s ciljem da se na afirmativan način prikaže kako su mladi osnaženi putem programa omladinskog rada i kakav je bio njihov potencijal;

b) Prikupljene su priče 22 omladinska radnika s ciljem da se istaknu kompetencije osoba koje rade sa mladima u okviru programa omladinskog rada i da se na jednostavan način objasni sadržaj njihovog rada.

Zabeleženo je da su organizovani sastanci sa angažovanim omladinskim radnicima na osnovu jasnih smernica o pristupu prikupljanju priča. Omladinski radnici su odabrani na osnovu svog iskustva u novinarstvu i vođenju intervjua. Zbog pozitivnog odgovora šire publike, forma pripovedanja je primenjena u naredne dve kampanje NAPOR-a – Omladinski rad za bolje gradove (nacionalna kampanja, u koju su bili uključeni i ljudi iz drugih sektora kako bi objasnili kako je posledica saradnje sa omladinskim radnicima uticala na njihove institucije) i Omladinski rad je životni stil (prikazivanje uticaja omladinskog rada na lični i profesionalni razvoj omladinskih radnika u Estoniji i Srbiji).

.

3. **IMPACT - Uticaj programa preduzetništva na sticanje veština kod mladih preduzetnika**

Projekat IMPACT se fokusira na kreiranje alatki za samoprocenu transverzalnih veština mladih učesnika u projektima promocije preduzetništva u okviru neformalnog obrazovanja. Alatka projekta IMPACT zasniva se na okviru EntreComp koji je objavila Evropska komisija. U Eštareži, projekat ima za cilj da promoviše preduzetništvo i inovacije među mladima. Cilj projektne alatke jeste da izmeri stepen sticanja transverzalnih veština kod mladih učesnika na programima preduzetništva, te im tako omogući da procene svoj napredak i razvoj.
Glavni cilj projekta je omogućiti mladima da procene svoje preduzetničke veštine na osnovu okvira EntreComp. *Omladinski radnici mogu koristiti projektnu alatku kako bi dobili grupne rezultate i izmerili kolektivni uticaj*

svojih programa na sticanje veština. Primarni željeni efekat je da se mladi osnaže tako što će steći jasniji uvid u svoje preduzetničke veštine. Korišćenjem alatke, **učesnici mogu da prepoznaju oblasti u kojima su jaki i oblasti koje treba da dodatno razviju**, kao i da promovišu preduzetnički i proaktivni način razmišljanja i delovanja.

Pre početka programa, učesnici se upoznaju sa konceptom preduzetničkih veština i značajem samoprocene. Tokom programa, učesnici aktivno koriste alatku IMPACT i tako procenjuju svoje veštine i dobijaju povratne informacije. Nakon programa, učesnici mogu da prodiskutuju o rezultatima koje su postigli i potencijalno prepoznaju oblasti za koje im je potrebna dodatna obuka ili razvoj.

Alatka IMPACT pruža održivo sredstvo za mlade da procene i razviju svoje preduzetničke veštine. Razumevanjem ličnih kompetencija, učesnici su bolje pripremljeni za preduzetničke poduhvate, te tako doprinose ličnom razvoju i potencijalno podstiču ekonomski rast. Digitalna priroda alatke omogućava da ona ostane dostupna i da se može ažurirati ili prilagoditi po potrebi, čime se obezbeđuje njena stalna relevantnost i korisnost.

4. Pasoš kompetencija

Pasoš kompetencija je dokument u kojem se procenjuju znanja, veštine i vrednosti stečene neformalnim obrazovanjem u okviru omladinskog rada. U pasošu su prikazana *lična, socijalna i radna znanja i veštine*. Procedura podstiče mlade osobe da najpre popune onlajn upitnik, nakon čega mentor (omladinski radnik - evaluator) ulazi u istu bazu podataka i daje svoju procenu o napretku mlade osobe, a istovremeno pruža i povratne informacije o tome da li je mlada osoba svesna koliko se dobro samoprocenila. Sledeći korak jeste da mladi koriste finalnu verziju dokumenta pred poslodavcima za razgovore za posao. Za potrebe Pasoša razvijen je program obuke za omladinske radnike koji će mentorisati i nadgledati mlade i procenjivati njihove kompetencije.

Korišćenjem onlajn alatke, mladi vrše samoprocenu svojih kompetencija i opisuju svoja iskustva s programom omladinskog rada. Istovremeno, omladinski radnici - ocenjivači, kroz istu bazu daju procenu razvoja kompetencija mladih. Softver zatim generiše rezultate samoprocene i procene u jedan dokument – Pasoš kompetencija.

Sa svojim pasošem, mladi imaju priliku da učestvuju u simulacijama intervjua sa poslodavcima.

5. Evropska povelja o lokalnom omladinskom radu

Povelja je jedan od glavnih rezultata projekta "Europe Goes Local" i razvijena je kroz proces konsultacija širom Evrope, u koji je uključen širok spektar aktera, uključujući vlade, opštine, nevladine organizacije, omladinske organizacije i savete, krovne organizacije i mnoge druge. Ona se odnosi na celu zajednicu prakse, koja se bavi omladinskim radom i želi da poboljša njegov uticaj.

Cilj Povelje je da doprinese daljem razvoju lokalnog omladinskog rada. Povelja utvrđuje principe i načine za stvaranje okruženja u skladu s tim principima.
Povelja predstavlja zajedničku evropsku platformu za potrebne dijaloge o omladinskom radu. U pitanju je besplatna metodološka alatka koji funkcioniše kao kontrolna lista. Različiti principi su navedeni kao okvir.

Evropski nivo

1. Portfolio Saveta Evrope za omladinski rad

Ovaj portfolio je alatka za procenu kompetencija za omladinski rad i za planiranje kako te kompetencije razvijati. Pomenuti proces je veoma važan jer su omladinski radnici u obavezi da uče tokom celog života, a sâm omladinski rad je oblast koja se neprestano razvija. Portfolio pomaže članovima zajednice prakse da: prepoznaju, procene i zabeleže svoje kompetencije, opišu svoje kompetencije drugima; postave sopstvene ciljeve za dalje učenje i razvoj. Portfolio je alatka koja pomaže pojedincima i organizacijama koje se bave omladinskim radom da razmotre kako doprinose tome da mladi steknu kompetencije da postanu aktivni građani. Portfolio od njih traži da razmotre kako njihovo znanje, stavovi i veštine mogu doprineti ispunjenju ovog ključnog zadatka omladinske politike.

Alatka je **relevantna za merenje uticaja/ishoda učenja/željene promene, itd.** lako je ova alatka prvenstveno namenjena omladinskim radnicima, ima veliki uticaj na krajnji cilj omladinskog rada, a to je podrška mladima da postanu aktivni građani i arhitekte svojih života. Portfolio pruža listu funkcija i kompetencija. Neke od navedenih kompetencija predstavljaju dobru osnovu za kreiranje dodatnih alatki za merenje uticaja jer se mogu pretvoriti u indikatore.

2. Model kompetencija za omladinske radnike za rad na međunarodnom nivou

Model je razvijen u okviru Evropske strategije obuke (ETS) u oblasti mladih. Cilj ETS-a jeste izgradnja okvira za saradnju, jačanje veze s mehanizmima za priznavanje i validaciju i podrška sistemskim promenama na svim nivoima: mikro, mezo i makro.

Model kompetencija čini ove međunarodne postavke omladinskog rada jasnijim. Fokusira se, primera radi, na rad u međunarodnim timovima i na podršku mladima u međunarodnim projektima mobilnosti učenika i studenata. Takođe služi kao referentni dokument za Nacionalne agencije i korisnike Erasmus+ programa koji nude obuku za omladinske radnike. Pored toga, dati model kompetencija podržava same omladinske radnike u proceni sopstvenih kompetencija. To njima pomaže da prepoznaju oblasti u kojima im je potrebna dodatna obuka, a pomaže i uključenim institucijama da odrede profesionalne profile omladinskog radnika, kao i priznavanje te profesije od strane društva.

3. Međunarodna nagrada Vojvode od Edinburga

Međunarodna nagrada Vojvode od Edinburga je globalni strukturirani program neformalnog obrazovanja i obuke koji podstiče mlade da sanjaju velike snove, slave svoja postignuća i menjaju svet oko sebe.

U okviru ovog programa, mlada osoba sa podrškom mentora i lidera postavlja sopstvene ciljeve u tri glavne oblasti: volontiranje, fizička aktivnost i veštine. Takođe, na kraju svakog nivoa, učesnik mora da obavi avanturističko putovanje u prirodu.

Postavljen je onlajn sistem za beleženje napretka učesnika. Mlada osoba mora provesti sat vremena svake nedelje kako bi postigla svoje ciljeve i beležila svoj napredak u sistemu. Mentor, pored praćenja uživo, takođe prati onlajn kako učesnik napreduje na putu ka svom cilju. Mentor takođe daje svoje odobrenje u vezi s opisanim napretkom.

4. Nova istraživanja ističu pozitivan uticaj omladinskog rada u školama

Nezavisna revizija uticaja omladinskog rada u školama, koju je naručila Nacionalna omladinska agencija, otkriva da omladinski rad značajno poboljšava angažovanje u učenju i prisustvo, kao i da poboljšava mentalno blagostanje i samopouzdanje mladih.

Izveštaj „Bolje je zajedno: omladinski rad u školama", objavljen u junu 2023. godine, nastao je kao posledica poziva za prikupljanje dokaza i ankete sprovedene po školama i organizacijama za omladinski rad kako bi se prikazalo gde se omladinski rad odvija u školama i alternativnom obrazovanju, koji su različiti modeli realizacije i kakav je uticaj na učenike.

5. Uticaj univerzalnog omladinskog rada

Kritički pregled literature o univerzalnom omladinskom radu iz 2015. godine, koji su sproveli Konzorcijum za omladinski rad u Edinburgu i Univerzitet u Edinburgu, pokazao je da: „Univerzalni omladinski rad ima potencijal da doprinese nizu važnih ishoda i postignuća za mlade, posebno u oblasti zdravlja i dobrobiti, obrazovnih postignuća i zapošljavanja."

Svrha pomenutog pregleda literature jeste da kritički ispita različite uticaje koji oblikuju savremeni omladinski rad i da prepozna kako praksa doprinosi razvoju mladih u društvu. Pregled pruža primere savremene prakse omladinskog rada, sa posebnim naglaskom na ciljeve i ishode univerzalnog omladinskog rada, koji se sprovode radi koristi za lični razvoj svih mladih koji odluče da učestvuju. Usvaja se široka definicija omladinskog rada, koja obuhvata pružanje usluga s fokusom na određene vrste sadržaja, kao što su sportske ili kulturne aktivnosti, uz šire programe omladinskog rada.
Izjava YouthLink Scotland o prirodi i svrsi omladinskog rada objašnjava značenje omladinskog rada u pogledu sledeće tri ključne karakteristike koje će dovesti do sedam ishoda (Tabela 1).

Tabela 1: Osnovne karakteristike i ishodi mreže YouthLink

Karakteristike	Ishodi
1. Mladi biraju da učestvuju; 2. Polazna tačka rada jeste situacija u kojoj se mladi nalaze; 3. Omladinski rad prepoznaje mladu osobu i omladinskog radnika kao partnere u procesu učenja.	1. Mladi izgrađuju svoje zdravlje i dobrobit; 2. Mladi razvijaju i efikasno upravljaju odnosima; 3. Mladi stvaraju i primenjuju svoje učenje i opisuju svoje veštine i postignuća;

Karakteristike	Ishodi
	4. Mladi bezbedno i efikasno učestvuju u grupama i timovima; 5. Mladi razmatraju rizik, donose utemeljene odluke i preuzimaju kontrolu; 6. Mladi rastu kao aktivni građani, izražavaju svoje mišljenje i omogućuju promene; 7. Mladi proširuju svoje perspektive kroz nova iskustva i razmišljanja.

6. PRATILAC PROMENA

Alatka za samoprocenu koji prepoznaje uticaj i društvene promene koje se dešavaju kao posledica političkog učešća mladih u donošenju odluka na opštinskom nivou. Ova alatka za samoprocenu ima za cilj da identifikuje uspešnu angažovanost u procesu donošenja odluka u okviru aktivnosti političkog učešća mladih. Alatka je osmišljena tako da brzo proceni koliko su aktivnosti političkog učešća mladih efikasne u uticanju na donošenje odluka na opštinskom nivou i koje promene stvaraju. Alatka je predviđena da se koristi za procenu JEDNE aktivnosti političkog učešća mladih koju ste sproveli, a koja ima za cilj da omogući mladima da utiču na donošenje odluka na opštinskom nivou. Aktivnost može biti pojedinačni događaj, tekuća inicijativa ili kratki program aktivnosti.

Implementacija alatke sprovodi se u 4 koraka:

- Popunite Osnovnu kontrolnu listu za političko učešće mladih u Odeljku 1;
- Odredite osobe koje će biti uključene u vežbu samoprocene;
- Popunite odeljak 2: „Kvalitet i uticaj angažmana sa donosiocima odluka”;
- Popunite odeljak 3: „Uticaj na uključivanje mladih u lokalnu demokratiju”.

Postoji Osnovna kontrolna lista za političko učešće mladih koja sadrži 4 odeljka sa 9 pitanja kako bi se utvrdilo da li je aktivnost mladih aktivnost političkog učešća. Zatim alatka predlaže 15 indikatora koji se fokusiraju na to koji su donosioci odluka uključeni u aktivnost učešća mladih. Uključivanje pravih donosioca odluka ključno je u postizanju toga da aktivnost ima uticaj na kreiranje politike. Sledeći odeljak opisuje različite

ciljeve i predstavlja indikatore za proveru uticaja bilo koje aktivnosti političkog učešća mladih na razvoj mogućnosti za uključivanje mladih u lokalnu demokratiju. Glavni fokus indikatora je na sistemskim uticajima na uključivanje mladih u lokalnu demokratiju, a ne na individualnom razvoju i učenju. To važi čak i u slučaju razvojnih ciljeva: indikatori u ovom slučaju ukazuju na pružanje prilika za učenje u okviru aktivnosti političkog učešća, ali ne procenjuju koliko mladi efikasno uče kao pojednci. Predstavljene su četiri vrste ciljeva u političkom učešću mladih: ciljevi zasnovani na pravima; ciljevi osnaživanja; ciljevi efikasnosti i razvojni ciljevi.

7. Evaluacija u oblasti mladih: Teorijski okvir za implementaciju evaluacije u vezi sa ciljevima za mlade

Ova publikacija spaja savremene teorije evaluacije uz ambiciju da evaluacija bude jasnija široj publici i, shodno tome, postane alatka sa češćom primenom u omladinskom sektoru. Šira publika je neophodna kako bi se postigao pomenuti cilj: praktičari, donosioci politika, istraživači mladih, kao i šira javnost. Praktičari mogu smatrati evaluaciju korisnom prilikom kritičkog pristupa svojoj svakodnevnoj praksi kako bi prikupili dokaze o kvalitetu rada i poboljšali ga kada je potrebno. Donosioci politika mogu dobiti inspiraciju i uspostaviti mehanizme evaluacije kao deo faze implementacije politike, omogućavajući tako evaluaciji da služi kao kontinuirani alat za obezbeđivanje dokaza i optimizaciju kao i procenu procesa implementacije, kao i same politike. Istraživačima mladih može biti korisna drugačija perspektiva već poznatih istraživačkih metoda, te oni te metode mogu primenjivati ih na drugačiji način pri sledećem osmišljavanju istraživačkog projekta. Šira javnost, posebno mladi kao korisnici mera omladinske politike, može poboljšati svoje razumevanje i kritičko mišljenje o postojećim politikama i debatama u vezi sa njima.

Iako naslov upućuje na Ciljeve evropske omladine, pomenuta alatka može da posluži kao teorijski okvir za evaluaciju različitih oblasti i elemenata omladinske politike. Alatka pruža detaljnu ideju o tome šta je evaluacija, koje vrste evaluacije postoje, a koje su detaljno opisane na osnovu različitih kriterijuma: svrha; faza; odnos; vremenska tačka; i/ili ostalo. Time će se doprineti boljoj pripremi prilikom planiranja svakog procesa evaluacije. Takođe se pružaju smernice o tome kako pristupiti izboru odgovarajuće metodologije.

Treba napomenuti da pomenuti dokument takođe posvećuje posebnu pažnju mestu etike u evaluaciji. Takođe se navode glavne dimenzije prema Američkoj asocijaciji za evaluaciju: sistematična istraga; kompetentnost; integritet i poštenje; poštovanje prema ljudima; odgovornost za opštu i javnu dobrobit. Uz svaku dimenziju se nudi kratak opis.

8. Vrednovanje omladinskog rada – Praktični resursi za omladinske radnike zasnovani na istraživanju: Refleksija o vrednosti i evaluaciji omladinskog rada

Data studija je druga od dve studije o izvornom omladinskom radu, autora dr De St Croix, vanrednog profesora Sociologije dece i omladine na Kraljevskom fakultetu za obrazovanje, komunikaciju i društvo. Ova studija se fokusira na to kako procesi praćenja i evaluacije utiču na praksu omladinskog rada. Prva studija beleži perspektive i iskustva izvornih omladinskih radnika i pokazuje da su omladinski radnici posvećeni i požrtvovani u svom radu, ali da se često osećaju marginalizovano u procesu donošenja odluka koje se odnosi na politiku i praksu. Neki elementi njihovog rada (posebno birokratske procedure monitoringa) otežavaju da se sa mladima razvije odnos u čijem je fokusu osoba i koji se zasniva na poverenju, uprkos tome što su te neformalne veze ključne za uspešan omladinski rad.

U sledećem članku „Svakodnevno i nesvakidašnje: Vrednovanje i evaluacija omladinskog rada“ (Doherty i De St Croix, 2022) ističu se tenzije u merenju i evaluaciji omladinskog rada. Autori smatraju da je način na koji omladinski rad prepoznaju i vrednuju mladi i omladinski radnici odvojen od načina na koji on se meri, prati i evaluira. Takođe, autori sugerišu da evaluacija „mora biti jasnije ukorenjena u potrebama i stvarnosti prakse traženjem odgovora na sledeća pitanja: a) Da li evaluacija odgovara okruženju? b) Da li evaluacija podržava ili izaziva nejednake odnose moći? c) Da li evaluacija zahvata i vrednuje i svakodnevne i nesvakidašnje elemente prakse?

DISKUSIJA

Ovaj projekat pomaže da se istaknu specifična postignuća u oblasti omladinskog rada. Evaluacija rezultata iz perspektive metodologije, kao i iz perspektive već sprovedenih aktivnosti u oblasti omladinskog rada, omogućava novu fazu i novi način produbljivanja rezultata omladinskog rada. Ti rezultati su validni i za kritičku povratnu informaciju o svakoj

pojedinačnoj aktivnosti i projektu, ali i za razvoj omladinskog rada kao nezavisne aktivnosti u zemljama sa različitim iskustvom i istorijom datog sektora. Drugim rečima, prisustvo dobre prakse u proceni uticaja rezultata omladinskog rada doprinosi poboljšanju kvaliteta svakog razmatranog slučaja, ali su rezultati pored toga i konvertibilni i po tom osnovi podstiču razvoj oblasti omladinskog rada kao specifične aktivnosti.

Drugo, značaj tako predstavljenih rezultata projekta leži u njihovom obimu i raznolikosti slučajeva. Svaki od opisanih slučajeva dovodi do raznolikosti pristupa i uključenih strana. Može se videti da omladinski rad ne uključuje samo aktere koji su direktno uključeni, već je deo šire slike omladinskih politika i na toj osnovi se odnosi na širok spektar učesnika. To je važna inovacija i predstavlja preduslov za nove nivoe aktivnosti i unapređenje pristupa zasnovanog na znanju o postignutim rezultatima omladinskog rada.

Uvođenje pojma „javna politika“ prema Tomovoj (Tomova/Braykova 2003) znači da svi postupci, bez obzira na to da li se odnose, imaju različite posledice i utiču na različite zajednice ljudi, imaju „zajedničku logiku implementacije, a njihov razvoj, primena i evaluacija podležu zajedničkoj tehnologiji“. Tomova dalje kaže da to pomaže da izbor postupaka više ne bude posledica Sistema vrednosti kroz koji se prepoznaje osoba (ne isključivo jedna) koju su građani izabrali, već posledica umeća te kokretne osobe koja će da „upravlja” životnom sredinom da „proizvodi“ javnu korist na osnovu svojih veština kreiranja politike. Javne politike će se više odnositi na **proces** traganja za racionalnim rezultatom, koji se ostvaruje u interakciji između grupnih interesa u pojedinačnim sektorima i uspostavljanju odnosa sa novonastalim problemima koji traže svoje rešenje.

Takođe treba napomenuti da su javne politike posledica odluka koje se zasnivaju na prethodno razvijenim alternativama. Javna politika je „sve što vlada odluči da uradi ili ne uradi“ (Dye, 1972). Odlukom se mora pretpostaviti da će se postići bolje stanje. U tom smislu, javne politike su i intervencija i neintervencija vlada. One se „sastoje se od političkih odluka za primenu programa u cilju postizanja javnih ciljeva“ (Cochran, 1998), pri čemu sâm cilj nije pretpostavljen, već se formuliše u specifičnoj situaciji od strane specifičnih učesnika. Političke odluke takođe mogu stvoriti probleme koji postaju prilika za novu intervenciju.

Pristup javnoj politici ističe dve glavne karakteristike politike. S jedne strane, to je shvatanje politike kao procesa uvođenja racionalnosti u društvene procese. S druge strane, to je teza politike kao procesa formulacije univerzalno važećeg i konsenzualnog rešenja za intervenciju u vezi sa društvenim procesima i odnosima.

Politike ne stvaraju samo pogodnosti, već novo stanje **koje se može vrednovati racionalnim metodama**. Kako se to utvrđuje? Kako se shvata da je ono što je postignuto posledica sprovedenih politika? Potrebna je analiza da se utvrde dva stanja – šta se zapravo dogodilo nakon sprovođenja politika i šta bi se dogodilo da politika nije bila sprovedena. Rezultat politike treba tražiti u razlici između proizvoda i prognoze za ostvareni proizvod, koji bi se ostvario i bez politike. Time se sugeriše da se javna politika treba razumeti i kao „namerni niz postupaka koje sledi jedan ili grupa aktera kako bi rešili problem ili problematičnu oblast“ (Anderson, 2003).

Prihvatanjem toga da politička moć prvenstveno ima poverenje koje stvara, načina na koji to poverenje održava i razvija, kao i toga i da to predstavlja osnovu njene efikasnosti, postaje sve važnije za političare **koji predlažu koje konkretne javne politike, sa kojim razlogom i sa kakvim posledicama.** Proces donošenja odluka, njegova implementacija i evaluacija moraju biti organizovani na način koji povećava mogućnost dobrog upravljanja društvom. Postupci moraju biti organizovani u jasnom ciklusu koji pokriva određene faze, pomaže predvidljivosti, efikasnosti i kontrolabilnosti procesa.

Ciklus politike sastoji se od pet uzastopnih faza: agende politike, formulacije ciljeva politike, odluke o politici, sprovođenje politike i evaluacija. Upravljanje i sprovođenje celokupnog ciklusa politike jeste **garancija postizanja rezultata i posledica postavljenih ciljeva**, kao i merenja relevantne dodate vrednosti sprovedene politike, tj. da se osigura da je promena posledica relevantne intervencije. U poslednjoj fazi procesa javnih politika - evaluaciji, daje se odgovor na pitanje: „Da li politika funkcioniše, da li postiže svoje ciljeve?“ (Anderson, 2003). Evaluacija rezultata je procena promena u društvu koje ne bi nastale da postupci institucija nisu bili sprovedeni. Politike **moraju stvarati javnu korist/dobro** – to je opravdanje za njihovo postojanje. U isto vreme, javnost mora znati i verovati da politike stvaraju takvu korist.

Direktna uloga zainteresovanih aktera uključenih u proces politike jeste da obezbede stvaranje koristi i u isto vreme da održe odobrenje javnih grupa za preduzete mere. To zahteva da različite strane usklade tumačenje svake faza ciklusa politike, a takođe je od suštinskog značaja kako potrošeni javni resursi postižu postavljene javne strateške ciljeve. To predstavlja važan problem ne samo za donosioca politika već i za zajednicu politike (zajednica prakse).

Stoga, imajući u vidu teorijski okvir u kojem bi politika postigla najbolje moguće rezultate za dobrobit društva, razmotrićemo dostupne praktične primere kako bismo doneli moguće zaključke i konkretne preporuke. Primeri na nacionalnom nivou pružaju partneri u projektu prema razvijenoj metodologiji. Ovaj pristup se preferira zbog jezičke barijere. Na evropskom nivou primenjuje se ista metodologija koristeći ključne reči, ali na engleskom jeziku. To sigurno podrazumeva izvesna ograničenja u pretrazi.

Primeri su podeljeni u dve grupe u zavisnosti od obima korišćenja i potencijala za uticaj, kao i zbog jezika na kojem se mogu pronaći. Kao što je pomenuto, nedostatak primera u nekim partnerskim zemljama neće se smatrati nedostatkom uticaja, već samo beleškom o trenutnom statusu. Nije iznenađenje to što su raznovrsne primere pružile vodeće organizacije na projektu. Mogući razlozi zbog kojih organizacije započinju razvoj takvog projekta u velikoj meri su deljenje svojih dobrih praksi; traženje dokaza o takvim praksama od partnera i/ili kreiranje novog proizvoda, usluge, prakse na osnovu zajedničkog iskustva.

Prvi zanimljiv i razmatran primer jeste Studija uticaja CARE-ove regionalne Omladinske inicijative (YMI), koja se fokusira na uticaj omladinskog programa (Y). Suština intervencije YMI je obrazovni priručnik programa Y (za omladinu), koji obuhvata seriju grupnih obrazovnih radionica uz kampanju socijalnih normi koja promoviše kritičko i lično razmišljanje o polu, muškoj ulozi i zdravlju, sa posebnim fokusom na prevenciju nasilja.

Pomenuta studija podrazumeva primenu različitih kvantitativnih i kvalitativnih istraživačkih metoda, uključujući analizu različitih vrsta dokumenata, kao i sprovođenje velikog broja intervjua i fokus grupa. Nalazi iz svih ciljanih lokacija pokazuju da učesnici doživljavaju značajne i pozitivne promene **na nivou ličnih i socijalnih veština**. Učesnici su izjavili da su stekli „samopouzdanje“, „veru u sebe“, da „otvorenije izražavaju

svoje stavove“, da su „prihvatili različitost“, da su „razvili otpornost na pritisak vršnjaka“, da su „usavršili svoje komunikacione veštine“, „poboljšali kritičko razmišljanje“, što je direktna posledica aktivnosti Programa. Učesnici navode da su zahvaljujući Programu „aktivnije učestvovali u kućnim poslovima“, kao i da „bolje brinu o svom seksualnom i reproduktivnom zdravlju“. Učesnici se jednoglasno slažu da je kombinacija radionica, kampanje i učešća u klubovima Budi muško najvažniji faktor u tim promenama. Radionice su označene kao participativne, što učesnicima jasno pokazuje koje su njihove uloge i zadaci.

Program Y (za omladinu) kao obrazovni plan i program koji se zasniva na dokazima „ima za cilj da razvije funkcionalno znanje, stavove i psihosocijalne veštine mladih“, koje su od izuzetne važnosti za glatku tranziciju iz detinjstva u odraslo doba. Prema studiji, program Y (za omladinu) predstavlja zabeleženi uspeh na Zapadnom Balkanu, uz veliki neposredni domet i učešće na više nivoa. Svrha date studije jeste da proceni uticaj Programa Y u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu* i Srbiji u ključnim oblastima programa: (1) stavovi o polu; (2) prevencija nasilja; (3) seksualno i reproduktivno zdravlje; (4) zloupotreba alkohola i droga; i (5) prevencija seksualnog nasilja. Dušanić (2023) dodatno prepoznaje metode i pristupe koji su doprineli uspehu Programa, te predstavlja prepreke i ograničenja. Svih pet ključnih oblasti povezano je sa tri domena:

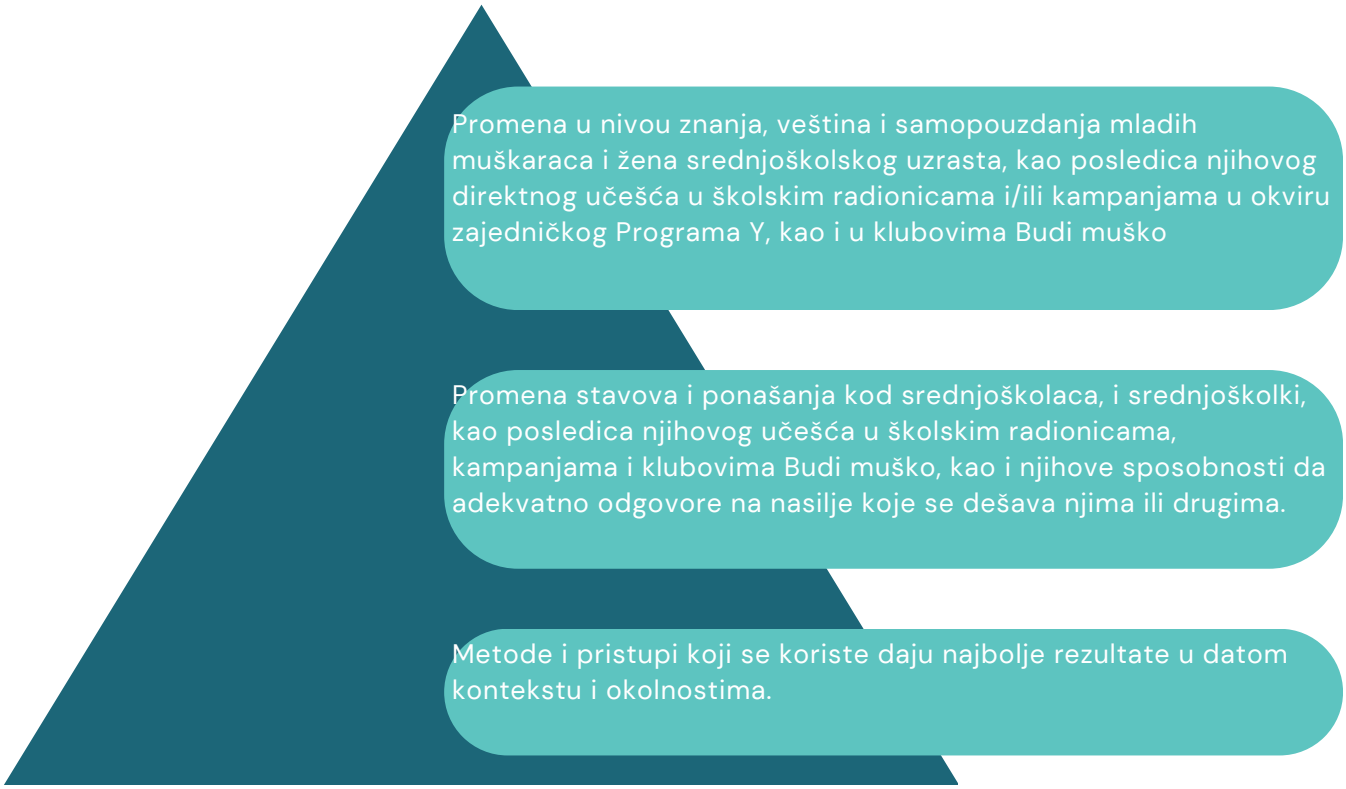

Celokupan proces obuhvata sledeće faze: a) početno istraživanje, b) učešće u Programu Y, c) završna anketa. Metoda završne ankete omogućava poređenje rezultata pre i posle intervencije programa i beleženje eventualnih promena.

Važna specifičnost programa jeste što se odvija u školi. Omladinski rad prvenstveno utiče na slobodno vreme mladih, što podrazumeva više vremena i aktivnosti van škole. Čini se da program ima veću dodatnu vrednost za obrazovni sistem nego za omladinski rad u različitim zemljama.

Iz prikazanih podataka može se videti da pristup merenju uticaja programa daje konkretne rezultate. Jasno je prikazano kako se ponašanje menja i da je ta promena vidljiva, jasna i da je mogu prikazati oni koji su uključeni u program. Taj pristup može se smatrati **dobrim primerom** za merenje uticaja programa usmerenog na pozitivnu promenu ponašanja. Bez obzira na to što neki od rezultata ne pokazuju pozitivnu promenu u meri koja se želi, ili na to da mere čak i ne pokazuju uticaj, namera iza postupka jeste ključ za razumevanje u kojoj meri te intervencije dovode do rezultata. Odražavanje stvarne situacije pruža mogućnost razumnog proširenja programa ili odgovarajuće promene nekih njegovih metoda i tema. Takođe, merenje, pored specifičnih tema samog programa, daje jasnu sliku **o akumulaciji ili neakumulaciji različitih kompetencija, što može biti indirektan rezultat.**

Na osnovu rezultata kvantitativnog istraživanja i kvalitativnog istraživanja iz fokus grupa i intervjua, jasno je da je Program uspešan. Radionice su visoko ocenjene i efikasne u povećanju znanja i promeni stavova, pri čemu čak 80% učesnika navodi da su tokom radionica mnogo naučili. Kampanje su uspešne u podizanju svesti o Programu i njegovim ciljevima, dok su klubovi Budi muško najuticajniji u pogledu promene ponašanja, gde su učesnici naveli dublju povezanost sa vršnjacima i povećanje osećaja sigurnosti i uspostavljanje dugotrajnih prijateljstava.

Pored toga, takva procena može stvoriti preporuke zasnovane na dokazima koje usmeravaju pažnju na nove ključne oblasti, nove pristupe ili poboljšanje postojećih, kao i prilike za unapređenje različitih povezanih procedura i principa. Takođe se pominje uloga državne politike i podrške koju bi ona trebalo da pruži sličnim programima, posebno kada oni imaju,

dodatnu vrednost za pozitivne društvene promene. Stvaranje nacionalnih omladinskih programa treba da podrži, s jedne strane, administrativni kapacitet omladinskih organizacija i organizacija koje rade sa mladima i za mlade, a s druge strane, da poveća obim sadržaja programa.

Činjenica da se program implementira u različitim zemljama omogućava praćenje njegove primene u različitim nacionalnim i lokalnim situacijama i kratak pregled specifičnijih pristupa. Ovaj dokument pokazuje kako uticaj programa treba da uzme u obzir politički, socijalni, ekonomski i kulturni kontekst. Napomena je da, kao što postoje slična postignuća, postoje i razlike, budući da imaju svoje pretpostavke. Takvo istraživanje omogućava kreiranje usklađenih međunarodnih politika koje očuvavaju lokalnu raznolikost. Treba napomenuti da su predmet studije prvenstveno nastavnici i ostali obrazovni kadar, ali ne i omladinski radnici. Uprkos tome, isti model može se koristiti za programe u organizacijama koje rade u toku slobodnog vremena mladih.

Uz osvrt na Pasoš kompetencija i Sistem međunarodne nagrade Vojvode od Edinburga, takođe se mogu istaknuti pozitivne karakteristike pomenutih alatki u smislu procesa prepoznavanja kompetencija, što je svrha i suština njihove upotrebe. Iako formalno priznanje[1] (CEDEFOP) ishoda učenja (znanja, veština i kompetencija) zahteva proces koji prolazi kroz validaciju i dodelu kvalifikacija od strane akreditovanog tela (priznanje), svest i evidentiranje mogućeg znanja i veština ključan je korak u procesu prepoznavanja. Takođe, takvo beleženje olakšava društveno priznanje učešća u programima omladinskog rada i mogućeg razvijenog znanja i veština. Time se može unaprediti efikasno planiranje profesionalnog i ličnog razvoja mladih, kao i razumevanje uticaja omladinskog rada na život mladih i zajednice.

Pored toga, mladi imaju priliku da razumeju i adekvatno predstave svoje znanje i veštine budućim poslodavcima, što će doprineti njihovoj svesti o sopstvenim postignućima, kao i ekonomskoj nezavisnosti i nezavisnosti od porodice.

[1] Formalno priznanje: proces dodeljivanja zvaničnog statusa, od strane akreditovanog tela, znanju, veštinama, informacijama, vrednostima, veštinama i kompetencijama pojedinca putem:
- dodele kvalifikacija (sertifikati, diplome ili titule);
- validacije neformalnog i informalnog učenja;
- dodele ekvivalencije, kreditnih jedinica ili izuzeća.

Socijalno priznanje: priznavanje vrednosti znanja, praktičnog znanja, veština i kompetencija pojedinca od strane ekonomskih i socijalnih aktera.

Štaviše, u članku „Svakodnevni i nesvakidašnji: Vrednovanje i evaluacija omladinskog rada“ Doherty i De St Croix tvrde da je način na koji tu praksu prepoznaju i vrednuje mladi i omladinski radnici u Velikoj Britaniji odvojen od načina koji se ona meri, prati i ocenjuje. Važno je naglasiti da je „suočavanje sa složenim situacijama postalo deo svakodnevnog omladinskog rada“, a pomenute složene situacije često nisu predmet procesa praćenja i evaluacije. Doherty i De St Croix (2022) pokazuju u svom istraživanju kako se mehanizmi uticaja i evaluacije omladinskog rada primenjuju u okruženju omladinskog rada i kako i mladi i omladinski radnici posmatraju i doživljavaju evaluaciju i praćenje omladinskog rada. Autori u članku naglašavaju da nalaze značajne primere uticaja omladinskog rada na kompetencije i živote mladih, ali su ozbiljno zabrinuti zbog načina na koji se procesi praćenja i evaluacije sprovode. Oni ih definišu kao „odvojene“ od stvarnosti i zalažu se za narodski demokratski pristup koji je u korist razvoja omladinskog rada.

Iako se istraživanje tiče otvorenog omladinskog rada, ono donosi podatke i postavlja pitanja koja mogu biti relevantna za omladinski rad uopšteno. Doherty i De St Croix navode da evaluacija može biti prilika za uzajamno učenje i razvoj prakse, ali takođe predstavlja praksu neoliberalne uprave u kojoj organizacije moraju da se nameću kako bi opstale. Mehanizmi odgovornosti su performativni; drugim rečima, oni ne samo da predstavljaju praksu već je oblikuju, te je često standardizuju i čine uporedivom (Ball, 2003). Ukoliko se od mladih traži da popunjavaju obrasce koji su složeni i zadiru u privatnost, to može da naruši neformalnu prirodu okruženja i poremeti odnose između omladinskog radnika i mladih (De St Croix, 2018). Važno je napomenuti da autori ne dovode u pitanje značenje i neophodnost praćenja i evaluacije i merenja uticaja, već postavljaju pitanje i nude značajne odgovore o tome kako to treba da se uradi.

Omladinski rad se oslanja na osnovne principe koji se odnose na dobrovoljno učešće, neformalnost i slobodno vreme mladih. To podrazumeva širok spektar praksi u oblasti omladinskog rada, i u tom smislu univerzalni pristup praćenju i evaluaciji biće teško primenljiv. Takođe treba voditi računa da se kod mladih ne stvori osećaj da učestvuju u procesu nalik na onaj koji im je poznat iz formalnog obrazovanja – popunjavanje obrazaca, odgovaranje na upitnike, učešće u fokus grupama, itd. To čini celokupan zadatak pred različitim uključenim stranama prilično kompleksnim.

S jedne strane, organizacije i javne institucije moraju da pokažu odgovornost prema javnim sredstvima i objasne kakav uticaj politika ima, s druge strane, mladi moraju da očuvaju osećaj neformalnosti i dobrovoljnog učešća.

Takođe treba uzeti u obzir da uvođenje posebnih metoda za svaku praksu može biti praktično nemoguće. Takav pristup će zahtevati visok nivo kompetencija kod različitih učesnika, dodatne resurse i odgovarajuću koordinaciju za implementaciju prilagođenih procesa praćenja, evaluacije i merenja uticaja. Često se tvrdi da se evaluacija tiče da procesa 'učenja', ali postoji potreba za razmišljanjem o tome kako to učesnici doživljavaju. Etičke norme se moraju uzeti u obzir jer se mora izbeći svaka mogućnost pritiska, osećaja nelagodnosti, potiskivanja, uvreda, itd. Upravo zbog tih osećanja učesnici odbijaju da odgovore iskreno. Posebno ako treba da navedu etničku pripadnost, pol, ekonomski status, itd.

Kao i sve druge humanitarne oblasti, omladinski rad obraća mnogo veću pažnju na odnose između ljudi, dubinu ljudskih osećanja i način na koji se ona doživljavaju i razvijaju, na veze između različitih učesnika u specifičnim situacijama i unutrašnju dinamiku. Omladinski rad nije matematika i ne može se svesti na dva plus dva. Često razgovori omladinskog radnika mogu nekome spasiti život, promeniti karijeru, izlečiti slomljeno srce, ojačati porodične odnose, obnoviti ljubav prema učenju, pomoći samopouzdanju, itd. Ti aspekti omladinskog rada možda su najbolje predstavljeni kvalitativnim istraživanjima – bilo da su to intervjui, pripovedanje, fokus grupe ili kreativne istraživačke metode – iako osetljivi upitnici sa štikliranjem (sa opcijom kvalitativnih komentara) mogu biti praktični u nekim situacijama (Doherty i De St Croix, 2022).

U tom smislu, moguće rešenje za izbalansiranje položaja različitih strana može biti poboljšanje razumevanja značenja svesnog učešća i samoposmatranja, kao i refleksija sa praktičarima o mogućem akumuliranom znanju i veštinama, stavovima i vrednostima stečenim učešćem u programima i aktivnostima za mlade. Sve te alatke se moraju primeniti. Važno je napomenuti da postupci moraju biti u skladu sa nivoom učešća. Na primer, obične aktivnosti za mlade zahtevaju mnogo jednostavnije i kraće samoprocenjivanje i evaluaciju, dok je potpuno drugačije učestvovati u procesu odlučivanja zajedno sa političarima i/ili zagovarati i lobirati za interese i potrebe mladih.

Stoga, primeri kao što je Omladinski rad - jedna priča sa 40 naslova potencijalno predstavljaju veliku podršku pri traženju dubljeg pristupa razumevanju uticaja omladinskog rad. Ono što je neosporno pozitivno jeste to da je ta alatka jednostavna za korišćenje. Mladi su spremni da podele svoja iskustva o omladinskom radu, posebno ako ih vodi razgovor omladinski radnik koga poznaju i sa kojim imaju dobar odnos. Pristup je participativan, ali priznaje svoja ograničenja u pogledu kvaliteta priča. Preporuka se odnosi na obezbeđivanje kvaliteta priča. Rad sa posvećenim omladinskim radnicima na kreiranju okvira i vođenju razgovora takođe može biti dobra ideja. Ti omladinski radnici dobro poznaju proces i mogu se setiti specifičnih trenutaka i dati dubinu priči. Međutim, s druge strane, to sa sobom nosi veliki rizik od subjektivnosti i usmeravanja u "pravom pravcu". Konkretno, za ponuđeni primer, kaže se da će se postići bolji kvalitet ako se uvede procesni okvir koji obezbeđuje profesionalac. Time će se osigurati izbegavanje subjektivnosti, sugestivnosti, kao i mirno učešće različitih socijalnih grupa i obezbeđivanje etičkih standarda.

Uopšteno gledano, može se reći da prikupljene prakse pokazuju da postoje različite akcije i instrumenti u oblasti omladinske politike. Zapaženo je da se sprovode revizije i studije o uticaju omladinskog rada (Studija uticaja i Omladinski rad – jedna priča sa 40 naslova u Srbiji, Bolje je zajedno: Omladinski rad u školama, Uticaj univerzalnog omladinskog rada i Preispitivanje uticaja, evaluacije i odgovornosti u omladinskom radu u Engleskoj), kao i da različiti akteri proizvode alatke kako bi olakšali proces i povećali kvalitet (Pasoš kompetencija u Srbiji, Alatka za uticaj u Portugalu, Portfolio Saveta Evrope za omladinski rad, Pratilac promena, Evaluacija u oblasti mladih: Teorijski okvir za implementaciju evaluacije ciljeva za mlade). Pored što su u pitanju dobri primeri i izvori znanja, pomenute publikacije predstavljaju praktično iskustvo, a neke od njih mogu se direktno primeniti u praksi.

Takođe se ostavlja utisak da su, u velikoj meri, proizvedene alatke u skladu sa prirodom omladinskog rada. One prvenstveno služe za samoprocenjivanje, što promoviše osnaživanje mladih i omladinskih radnika kroz razvoj znanja, veština, vrednosti i stavova za jačanje samopouzdanja i realnu procenu postignuća.

Može se videti (Tabela 2) kako postoje alatke za samoprocenjivanje koje su dostupne za direktnu upotrebu od strane mladih i omladinskih radnika sa mladima, kao i metodološke alatke namenjene široj grupi aktera u cilju sprovođenja procene.

Tabela 2: *Alatke za samoprocenjivanje i metodološke alatke za obezbeđivanje kvaliteta*

Alatke za samoprocenjivanje	Metodološke alatke
Pasoš kompetencija	Evropska povelja o lokalnom omladinskom radu
Sistem Međunarodne nagrade Vojvode od Edinburga	Evaluacija u oblasti omladinskog rada
Portfolio Saveta Evrope za omladinski rad	
Model kompetencija za omladinske radnike za rad na međunarodnom nivou	
Pratilac promena	

IEvidentno je da je poslednjih nekoliko godina pitanje monitoringa i evaluacije, kao i merenja uticaja, uzburkalo zajednicu praktičara. Međutim, ono što takođe ostavlja ozbiljan utisak jeste veliki stepen fragmentacije i paralelnosti samih procesa. Nekoliko godina nakon poslednje Konvencije omladinskom radu sa mladima još uvek ne postoji jedinstvena baza u kojoj se mogu naći različiti dobri primeri i alatke. Umesto toga, oni su dostupni u nacionalnim bazama podataka i u velikoj meri na nacionalnim jezicima.

Pored toga, *Rezolucija Saveta i predstavnika vlada država članica, koji su se sastali u okviru Saveta, o Okviru za uspostavljanje Evropske agende za omladinski rad (EYWA)* prepoznala je **kredibilitet** kao jedan od stalnih izazova sa kojima se suočava omladinski rad. Ponuđeno objašnjenje obuhvata činjenicu da "prakse u oblasti omladinskog rada treba da se promovišu u društvu, a kvalitet omladinskog rada mora da zadovolji očekivanja i zahteve same oblasti i društva, kao i da bude u skladu sa prirodom, samoprocenom i profesionalnim praksama u toj oblasti, kako bi se osiguralo da uloga i značaj omladinskog rada, kao i rezultati koje on donosi, budu priznati van same oblasti. Da bi se zadovoljili ti zahtevi,

kvalitet omladinskog rada se mora takođe poboljšati, pratiti i evaluirati. Istraživanje treba sprovoditi u oblasti omladinskog rada, ali bez uvođenja nepotrebnog birokratskog opterećenja." Stvaranje EYWA takođe ima za cilj da se „redovno prate i evaluiraju stanje, razvoj i izazovi u omladinskom radu, analiziraju potrebe mladih i trendovi od značaja za omladinski rad, uključuju mladi u razvijanje strategija i podstiče zajednica prakse omladinskog rada u saradnji sa drugim uključenim sektorima, odgovori na date razvojne procese i nastavi sa razvojem sopstvenih načina rada u skladu s tim."

U tom smislu, da bi se promovisao omladinski rad u društvu, važno je prikazati potencijal ovog praktičnog znanja za kvalitet procesa socijalizacije i njegov uticaj na razvoj demokratskih vrednosti i participativnih aktivnosti. Transformacija mladih u odgovorne, angažovane i aktivne građane koji u sebi nose značenje demokratije, ljudskih prava i vladavine prava u velikoj meri je pokrivena kako obrazovnim sistemom tako i omladinskim radom. U istraživanju koje je sproveo Hofmann-van de Poll (2023), u odeljku Razvoj kvaliteta proučavaju se tri različita fokusna područja: (1) obrazovanje i obuka omladinskih radnika, (2) standardi kvaliteta za omladinske radnike, centre za mlade i programe omladinskog rada, i (3) svest o kvalitetnom omladinskom radu. Data tri indikatora se prate po fazama razvoja. U određenoj meri, ta tri indikatora pomažu u praćenju obezbeđivanja kvaliteta, ali ih treba dopuniti drugim važnim indikatorima, kao što su, primera radi: mehanizmi monitoringa i evaluacije; dostupni podaci iz redovnih longitudinalnih studija o pozitivnim promenama koje su se dogodile; evidentirana dodata vrednost kroz različite metode; kapacitet zajednice prakse; dostupna stabilna infrastruktura koja obezbeđuje finansijsku podršku, protok informacija i beleženje nastalih promena (pozitivnih i negativnih). Pomenuti indikatori mogu biti deo naknadnih pregleda situacije i putem njih se može vršiti komparativna analiza, a u njima odraziti trendovi u uticaju omladinskog rada na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou.

Na osnovu pruženih informacija i sprovedene analize, mogu se doneti određeni zaključci i preporuke.

ZAKLJUČCI:

1. Jedan od prvih zaključaka jeste da je pronalaženje različitih mehanizama i alatki na lokalnom i nacionalnom nivou složen zadatak - s jedne strane, postoji jezička barijera, a s druge strane, ne postoji mnogo ustanovljenih praksi;

2. Opšti utisak jeste da, uprkos naglašenom značaju omladinskog rada, ne samo u životu mladih, već i u implementaciji omladinske politike, izgleda da prikupljanje dokaza i procena dodate vrednosti ostaje daleko od prioritetnih zadataka kako praktičara tako i odgovornih lica za ciklus politike;

3. Dokazi o uticaju i ishodu omladinskog rada teško se pronalaze, možda zbog toga što ne postoje jasno definisane namere za praćenje specifičnih indikatora tokom dužeg vremenskog perioda;

4. U nekim slučajevima mogu se pojaviti paralelni rezultati (nepovezanost) u tome kako omladinski rad posmatraju i vrednuju mladi i omladinski radnici, a kao posledica formalnog monitioringa i evaluacije;

5. Mora se pažljivo postići ravnoteža između činjenice da organizacije i javne institucije moraju pokazati odgovornost prema javnim sredstvima i objasniti kakav uticaj politika ima, ali mladi moraju očuvati osećaj neformalnosti i dobrovoljnog učešća i uživanja u smislenom korišćenju svog slobodnog vremena;

6. Važno je zaključiti da nedostatak dokaza nije pokazatelj nedostatka efekta, već označava nepotpunost ciklusa politike i predstavlja stanje koje je razlog za javnu akciju/intervenciju;

7. Uopšteno, prikupljene prakse pokazuju da postoje različiti postupci i instrumenti u oblasti omladinske politike. Međutim, ono što takođe ostavlja ozbiljan utisak jeste visok stepen fragmentacije i paralelnosti procesa.

PREPORUKE:

1. Jasno je da je omladinski rad ključni deo okvira omladinske politike kako Saveta Evrope, tako i Evropske unije i to automatski stavlja potrebu za sistematskim praćenjem i procenom uticaja na svim nivoima kako bi se osiguralo da profesionalci i preduzete mere pozitivno utiču na živote mladih;

2. Proces monitoringa i evaluacije treba da odražava složenost postignuća u omladinskom radu, a ne da bude samo formalni proces;

3. Bez osporavanja važnosti monitoringa i evaluacije uticaja omladinskog rada, treba voditi računa da njihova implementacija kao procesa ne poremeti odnos između mladih i omladinskih radnika;

4. Potrebno je stvoriti zajedničku bazu podataka u kojoj će se prikupljati kreirane alatke i mehanizmi za samoprocenjivanje i podršku evaluaciji. To bi takođe mogla biti aktivnost supranacionalne mreže za omladinski rad;

5. Na kraju, stvaranje novih alatki je vidljiv rezultat svakog projekta, ali njihova upotreba je deo održivosti rezultata projekta i naknadnih aktivnosti. Alatke i mehanizmi moraju biti značajni kroz svoju upotrebu na lokalnom, nacionalnom i evropskom nivou. To takođe podrazumeva merenje njihove korisnosti.

BIBLIOGRAFIJA

Anderson, J. (2003) Public Policy Making: An Introduction, Boston, Houghton Mifflin Company

Ball, St. (2003) The teacher's soul and the terrors of performativity. Journal of Education Policy.

Brownson, R. C., Baker, E. A., Leet, T. L. and Gillespie, K. N. (2002). Evaluating the program or policy. Oxford, UK: Oxford University Press.

Cochran, Ch. L., Malone, E. (1998) Public Policy: Perspecties and Choices, McGraw-Hill College

Dušanić S., (2023), Imact study, CARE International Balkans Hasana Kaimije, Sarajevo,
https://youngmeninitiative.net/wp-content/uploads/2023/05/Program-Y-Impact-Study-Research_SRB.pdf

Dye, T.R. (1972), Undestanding the Public Policy, N. J.: Prentice Hall, Englewood Cliffs

Golden, S., Spielhofer, T., Sims, D., & O'Donnell, L. (2004). Supporting the hardest-to-reach young people: The contribution of the neighborhood support fund (No. 535). Nottingham, UK: Department for Education and Skills.

Kiilakoski T (2020), Perspectives on youth participation. Youth partnership publication.
https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/59895423/Kiilakoski_Participation_Analytical_Paper_final%252005-05.pdf/b7b77c27-5bc3-5a90-594b-a18d253b7e67

Tomova (Braykova) T. (2003) Public policies: approaches and methodology of research and analysis. Sofia University

Law, C. (2009). Policy and evidence-based public health. In A. Killoran & M. P. Kelly (Eds.), Evidence-based public health: Effectiveness and efficiency (pp. 16–26). Oxford, UK: Oxford University Press

Louise Doherty and Dr Tania de St Croix (2022)'Rethinking Impact, Evaluation and Accountability in Youth Work
https://www.kcl.ac.uk/news/spotlight/building-understanding-of-the-value-of-youth-work

Louise Doherty and Tania de St Croix (2019) Youth and policy Journal
https://www.youthandpolicy.org/articles/valuing-and-evaluating-youth-work/

Verschelden, Coussée, Van de Walle and Williamson (2009) History of Youth work

Stuart Mundy-McPherson, Christa Fouche and Kim Elliot (2012). If Only ''a Rose by Any Other Name Would Smell as Sweet'': A Systematic Review on the Impact of Youth Work for Young People. Springer Science+Business Media

Official documents

Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on youth work (2010)https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42010Y1204(01)

Declaration of the 1st European Youth Work Convention (2010)
https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47262202/Declaration/2f264232-7324-41e4-8bb6-404c75ee5b62

EU Work Plan for Youth for 2014 – 2015 (2014) https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/european-policy-developments/-/asset_publisher/n1K0ZPKppk5X/content/european-union-work-plan-for-youth-for-2014-2015

Declaration of the 2nd European Youth Work Convention (2015)
https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47262187/The+2nd+European+Youth+Work+Declaration_FINAL.pdf/cc602b1d-6efc-46d9-80ec-5ca57c35eb85#:~:text=The%20Convention%20emphasised%20that%20youth,more%20tangible%20skills%20and%20competences.&text=Youth%20work%20has%20always%20adapted,true%20to%20its%20core%20principles.

EU Youth Strategy (2019 – 2027) (2018) https://youth.europa.eu/strategy_en

Council of Europe Recommendation (CM/Rec (2017)4) https://rm.coe.int/1680717e78

Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States meeting within the Council on the Framework for establishing a European Youth Work Agenda (2020) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:42020Y1201(01)

The state of play of national processes within the Bonn process survey report (2023) THE STATE OF PLAY OF NATIONAL PROCESSES WITHIN THE BONN PROCESS (bonn-process.net)